

Анатолій ФЕДОРЕНКО

ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИМ ТОРГОВЦЕМ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ ФУНКЦІЙ ПОДАТКОВОГО АГЕНТА ЩОДО УЧАСНИКІВ ІСІ

Розглянуто особливості виконання професійним торговцем цінними паперами функцій податкового агента щодо фізичних осіб – учасників інститутів спільного інвестування (ІСІ). Окреслено коло функцій торговця як податкового агента за різними видами договорів з учасниками ІСІ. Визначено особливості оподаткування окремих операцій з цінними паперами ІСІ.

Відповідно до Закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України” від 07.07.2011 р. № 3609-VI, починаючи з 1 січня 2012 року “податковим агентом платника податку, який здійснює операції з інвестиційними активами з використанням послуг професійного торговця цінними паперами, включаючи банк, є такий професійний торговець”, незалежно від наявності договору з платником податку про виконання функцій податкового агента [1].

Професійний торговець цінними паперами, включаючи банк (далі – торговець), набуває статусу податкового агента відповідно до договору про виконання функцій податкового агента, укладеного з платником податку, або за Податковим кодексом України [2].

За договором про виконання функцій податкового агента права й обов’язки сторін визначаються таким договором, однак вони не можуть бути вужчими ніж ті, що визначені Кодексом. У разі відсутності такого договору, права й обов’язки сторін визначаються відповідними нормами Кодексу. При цьому податковий агент у будь-якому

випадку зобов’язаний дотримуватися вимог Методики визначення інвестиційного прибутку професійним торговцем цінними паперами при виконанні функцій податкового агента (Методика) [3].

У зв’язку з тим, що Методика була розроблена без урахування практичного досвіду виконання торговцем функцій податкового агента платника податку, якого в Україні до того часу не існувало, одразу ж виникло багато спірних питань щодо порядку застосування окремих положень цього документа, які по-різному сприймаються податковими органами та представниками ринку, в тому числі учасниками спільного інвестування. Зокрема виникає двозначність щодо трактовки:

- необхідних і достатніх обставин, за наявності яких торговець набуває статусу податкового агента учасниками ІСІ;

- обов’язку торговця здійснювати розрахунок загального фінансового результату операцій з цінними паперами за звітний податковий рік;

- підстав для застосування ставки 5 відсотків щодо бази нарахування доходу, який виплачується емітентом цінних паперів ІСІ через торговця як агента з викупу цінних паперів ІСІ;

– обов'язків торговця як податкового агента щодо нарахування, утримання та сплати податку: (i) якщо виплата доходу платнику податку здійснюється без участі такого торговця; (ii) за відсутності виплати доходу платнику податку за результатами звітного податкового року та ін.

Існування вищезазначених проблем обумовлює необхідність узагальнення та систематизації підходів до трактування змісту окремих положень Методики визначення інвестиційного прибутку професійним торговцем цінними паперами при виконанні функцій податкового агента та усунення двозначностей у їх застосуванні.

Окремі аспекти оподаткування доходів фізичних осіб з інвестиційними активами досліджували багато українських економістів і юристів: В. Андрущенко, О. Василик, В. Вишневський, Т. Єфіменко, Ю. Іванов, А. Крисоватий, М. Кучерявенко, А. Ластовенко, І. Луніна, С. Онишко, В. Опарін, А. Селіванов, С. Соколовська, Л. Тарангул, В. Федосов та ін. Однак з прийняттям Податкового кодексу України та внесенням змін до нього в частині, що стосується функцій торговця як податкового агента щодо доходів фізичних осіб, отриманих від операцій з інвестиційними активами, потребує моніторингу практика адміністрування цього податку. Також є необхідність подальшого дослідження питань визначення торговцем інвестиційного прибутку платника податку, розрахунок суми податку, що підлягає сплаті до бюджету, та підстав для такої сплати податку безпосередньо торговцем під час виконання функцій податкового агента – проблем, які на сьогодні перебувають у стадії вивчення та обговорення у зв'язку із застосуванням Методики.

На жаль, до останнього часу проблеми виконання торговцем цінними паперами функцій податкового агента в українській науковій літературі практично не висвіт-

лювалися внаслідок відсутності попиту на такі дослідження з боку ринкової практики. Натомість мали місце лише окремі роз'яснення з боку податкових органів порядку укладання платником податку з торговцем цінними паперами договору про виконання функцій податкового агента [4] та коментарі до окремих положень Кодексу [5], яким визначено імперативний статус торговця як податкового агента.

В умовах активізації участі фізичних осіб в операціях з торгівлі цінними паперами на фондовому ринку необхідно максимально обмежити випадки неоднозначного (множинного) трактування прав та обов'язків платників податків (їх податкових агентів) або контролюючих органів під час застосування окремих норм Методики визначення інвестиційного прибутку професійним торговцем цінними паперами при виконанні функцій податкового агента, внаслідок чого виникає можливість прийняття рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу та суб'єктивні підстави для виникнення конфліктів із цього приводу.

Згідно з пп. 14.1.180 п.14.1. ст. 14 Кодексу "податковий агент щодо податку на доходи фізичних осіб – юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ), самозайнята особа, представництво нерезидента – юридичної особи, які незалежно від організаційно-правового статусу та способу оподаткування іншими податками та/або форми нарахування (виплати, надання) доходу (у грошовій або негрошовій формі) зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати податок, передбачений розділом IV цього Кодексу, до бюджету від імені та за рахунок фізичної особи з доходів, що виплачуються такій особі, вести податковий облік, подавати податкову звітність податковим органам та нести відповідальність за порушення його норм в порядку, передбаченому статтею 18 та розділом IV цього Кодексу"

В п. 1.3 Методики визначення терміна “податковий агент” отримало уточнення, відповідно до якого це поняття “вживається у значенні терміна “податковий агент щодо податку на доходи фізичних осіб”, наведеному в пп. 14.1.180 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України, та одночасно означає торговця цінними паперами (його філію, відділення, інший відокремлений підрозділ), який діє на підставі договору, укладеного з платником податку”. При цьому йдеться не про договір щодо виконання функцій податкового агента, а про договір щодо надання послуг торговцем інвестору.

Таким чином, торговець набуває статусу податкового агента платника податку не автоматично – за визначенням, а лише за умови одночасного настання двох наступних обставин:

- наявність договору з платником податку про надання послуг (на брокерське обслуговування, про управління цінними паперами, комісії, доручення, купівлі-продажу, а також будь-якого іншого договору, що передбачає перехід права власності на інвестиційні активи);

- здійснення виплати (нарахування) доходу платнику податку за таким договором безпосередньо торговцем або опосередковано іншою особою, що здійснює викуп цінних паперів (покупець, емітент, посередник).

Виплата доходу платнику податку без наявності договірних відносин із торговцем цінними паперами про надання певних послуг не передбачає набуття торговцем статусу податкового агента, як і сама по собі наявність договору без здійснення виплати (нарахування) доходу на користь платника податку. Виплата доходу платнику податку торговцем без договору з таким торговцем лише означає, що в останнього відсутні зобов'язання перед платником податку (в тому числі і як податкового агента), який ви-

ступає лише бенефіціаром за договором такого торговця з іншою особою (наприклад, покупцем цінних паперів). Така ситуація виникає, коли операція з продажу інвестиційного активу здійснюється платником податку за участі двох торговців, що діють на боці продавця та на боці покупця. У цьому разі торговець, який виплачує дохід продавцю, але представляє інтереси покупця, податковим агентом продавця не виступає.

Відсутність виплати (нарахування) доходу на користь платника податку свідчить про відсутність зобов'язань такого платника за податком на доходи фізичних осіб та позбавляє торговця можливості реалізувати свій обов'язок як податкового агента щодо нарахування, утримання та сплати податку із суми такого доходу за його рахунок.

Торговець виконує функцію податкового агента щодо податку на доходи фізичних осіб, отримані від операцій платника податку – учасника ІСІ з інвестиційними активами, що здійснюються за участю такого торговця:

- купівля-продаж цінних паперів ІСІ на вторинному ринку;

- обмін цінних паперів ІСІ на інші цінні папери;

- зворотній викуп цінних паперів ІСІ їх емітентом – компанією з управління активами (КУА) або корпоративним інвестиційним фондом (КІФ);

- повернення коштів або майна (майнових прав), внесених до статутного капіталу емітента цінних паперів ІСІ, у разі виходу платника податку з числа засновників (учасників) такого емітента чи ліквідації емітента.

Що стосується доходу учасника ІСІ, який виплачується у вигляді дивідендів, нарахованих за цінними паперами ІСІ, податковим агентом платника податку є емітент цінних паперів (КУА або КІФ), або за його дорученням – інша особа, яка здійснює таке нарахування (виплату). Такою особою може бути реєстратор власників іменних

цінних паперів ІСІ або торговець цінними паперами як зберігач цінних паперів, однак зазначена функція не стосується ні статусу торговця як податкового агента за операціями з інвестиційними активами згідно з нормами Кодексу, ні його функцій відповідно до положень Методики.

Базою оподаткування доходу платника податку за операціями з цінними паперами ІСІ є інвестиційний прибуток, який визначається торговцем як різниця між:

- сумою, отриманою від викупу цінних паперів ІСІ емітентом (КУА або КІФом), та сумою коштів або вартістю майна, сплаченою платником податку продавцю (у тому числі емітенту) у зв'язку з придбанням таких цінних паперів, як компенсація їх вартості;

- доходом, отриманим платником податку від продажу окремого пакета цінних паперів, та його вартістю, що визначається як сума витрат, понесених у зв'язку з придбанням такого окремого пакета цінних паперів з урахуванням розділу III Методики.

Різниця у підходах до визначення інвестиційного прибутку, отриманого платником податку відповідно (1) від викупу цінних паперів ІСІ їх емітентом у платника податку та (2) від продажу цінних паперів ІСІ платником податку на вторинному ринку полягає в тому, що в першому випадку до складу витрат приймаються лише витрати, понесені платником податку як компенсація вартості цінних паперів ІСІ, тобто ціна пакету, тоді як у другому випадку враховуються витрати, понесені у зв'язку з придбанням та продажем такого пакету (комісійна винагорода, біржовий збір, оплата послуг зберігача, оплата послуг банку).

При оподаткуванні інвестиційного прибутку, отриманого платником податку від операцій з цінними паперами ІСІ, застосовуються різні ставки залежно від місця виконання таких операцій: первинний чи вторинний ринок цінних паперів. На первинному

ринку сторонами угоди з купівлі-продажу цінних паперів ІСІ є власник цінних паперів, учасник ІСІ – продавець та емітент цінних паперів ІСІ (КУА або КІФ) – покупець. На вторинному ринку сторони угоди – власник цінних паперів, учасник ІСІ – продавець та інвестор у цінні папери ІСІ – покупець.

Ставка податку 5 відсотків бази оподаткування застосовується щодо доходу (інвестиційного прибутку), нарахованого як дохід, який виплачується емітентом (КУА або КІФом) учаснику ІСІ, у разі:

- виплати доходу безпосередньо емітентом з каси або шляхом переказу коштів на рахунок учасника без участі торговця. При цьому податок сплачується учасником ІСІ самостійно, оскільки емітент цінних паперів ІСІ не має статусу податкового агента щодо доходів, отриманих від операцій з інвестиційними активами;

- виплати доходу торговцем від імені та за рахунок емітента цінних паперів ІСІ на підставі договору про розміщення та викуп цінних паперів ІСІ, укладеного з таким емітентом. У цьому разі податок сплачується безпосередньо торговцем як податковим агентом платника податку, з яким у податкового агента виникають договірні відносини на підставі договору про викуп цінних паперів.

У зв'язку з цим не можна погодитися з позицією, яку обстоюють державні податкові органи, про те, що ставка податку 5 відсотків застосовується лише у разі, якщо виплата доходу за цінними паперами ІСІ здійснюється безпосередньо компанією з управління активами, а з 1 січня 2012 р. і КІФом, як емітентом цінних паперів ІСІ, при тому, що такі суб'єкти (КУА та КІФ) є податковими агентами щодо доходів учасників ІСІ, отриманих (нарахованих) за операціями з цінними паперами ІСІ.

Що стосується ставки податку 5 відсотків бази оподаткування, підставою щодо правомірності її застосування чи неза-

стосування є не відсутність у цій операції торговця – посередника, через якого провадиться виплата доходу платнику податку, а присутність емітента цінних паперів ІСІ, за рахунок якого здійснюється виплата доходу та на ім'я якого відбувається перехід права власності на цінні папери ІСІ. Адже у цьому випадку торговець діє від імені, за рахунок та в інтересах емітента цінних паперів ІСІ, що визначено Законом України “Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)”, тобто виступає в операції з викупу цінних паперів ІСІ повіреним емітента: “Торговець цінними паперами під час розміщення та викупу цінних паперів ІСІ діє від імені, за рахунок та в інтересах корпоративного інвестиційного фонду або компанії з управління активами пайового інвестиційного фонду” [6 ст. 44].

Що стосується емітента цінних паперів ІСІ як податкового агента щодо доходів учасників ІСІ, отриманих від операцій з цінними паперами ІСІ, то їхній статус Податковим кодексом України не передбачений: таким агентом визначено лише торговця цінними паперами.

Ставка податку 15 (17) відсотків бази оподаткування застосовується щодо доходу (інвестиційного прибутку), нарахованого як дохід, який виплачується покупцем (фізичною або юридичною особою) продавцю цінних паперів ІСІ за договорами купівлі-продажу, які виконуються на вторинному ринку цінних паперів.

Ставка податку становить 17 відсотків у разі, якщо сума виплаченого (нарахованого) платнику податку доходу (інвестиційного прибутку) перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, і застосовується до суми такого перевищення з урахуванням податку, сплаченого за ставкою 15 відсотків. При цьому, визначення бази оподаткування здійснюється, відповідно

до суми інвестиційного прибутку, отриманого платником податку від продажу окремого пакету цінних паперів ІСІ, незалежно від загальної суми інших доходів, отриманих платником податку в звітному податковому місяці.

Існують певні особливості виконання торговцем функцій податкового агента платника податку за операціями з цінними паперами ІСІ, коли торговець є:

- 1) стороною договору купівлі-продажу – покупцем цінних паперів ІСІ (дилером);
- 2) посередником – представником продавця цінних паперів ІСІ (повіреним або комісіонером);
- 3) посередником – представником покупця цінних паперів ІСІ (повіреним або комісіонером);
- 4) посередником – представником емітента (КУА або КІФу) під час викупу цінних паперів ІСІ (повіреним);
- 5) управителем за договором про управління цінними паперами та грошовими коштами (далі – договір про управління) або представником платника податку за договором на брокерське обслуговування (щодо торгівлі цінними паперами ІСІ).

Функції торговця як податкового агента, коли він є стороною договору купівлі-продажу – покупцем цінних паперів ІСІ (дилером), полягають у наступному:

– здійснює розрахунок інвестиційного прибутку;

– нараховує, утримує та сплачує до бюджету податок з інвестиційного прибутку за ставкою 15 (17) відсотків від імені та за рахунок платника податку з доходу, що виплачується такій особі, під час такої виплати та за її рахунок;

– за підсумками відповідного кварталу подає до органу ДПС за місцем свого розташування податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платника податку, і сум утриманого податку (форма №1-ДФ);

– надає платнику податку Довідку про визначення інвестиційного прибутку платника податку на доходи фізичних осіб за формою, встановленою у додатку до Методики (одразу після виконання зобов'язань за договором або до кінця січня наступного за звітним року).

Функції торговця як податкового агента, коли він є посередником – представником платника податку – продавця або представником покупця цінних паперів ІСІ (повіренним або комісіонером), такі самі, як і у першому випадку, однак мають деякі особливості. Податковий агент:

– нараховує, утримує та сплачує до бюджету податок з інвестиційного прибутку за ставкою 15 (17) відсотків від імені та за рахунок платника податку з доходу, що виплачується такій особі, під час такої виплати та за її рахунок, лише за наявності джерела виплати;

– подає до органу ДПС за місцем свого розташування податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платника податку, і сум утриманого податку за підсумками відповідного кварталу, лише у разі виплати доходу через такого торговця.

Такі ж функції, як і в попередньому випадку, виконує торговець як податковий агент, коли він є посередником – представником емітента (КУА або КІФу) під час викупу цінних паперів ІСІ, оскільки це лише окремий випадок здійснення представницької діяльності на боці покупця. Відмінність полягає лише у тому, що податковий агент нараховує, утримує та сплачує до бюджету податок з інвестиційного прибутку за ставкою 5, а не 15 чи 17 відсотків, у разі здійснення виплати доходу через такого торговця;

Функції торговця як податкового агента, коли він є управителем за договором про управління або договором на брокерське обслуговування торгівлі з цінними паперами

ІСІ, мають відмінності, які полягають у наступному. За цими договорами торговець:

– веде податковий облік операцій з цінними паперами накопичувальним підсумком і здійснює розрахунок інвестиційного прибутку;

– нараховує, утримує та сплачує до бюджету податок з інвестиційного прибутку за ставкою 15 (17) відсотків від імені та за рахунок платника податку, під час такої виплати та за її рахунок у разі:

- здійснення поточної грошової виплати;
- дострокового розірвання договору про управління / на брокерське обслуговування;
- закінчення строку дії договору про управління / на брокерське обслуговування;
- за результатами звітного податкового року;

– за підсумками відповідного кварталу та звітного року подає до органу ДПС за місцем свого розташування податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платника податку, і сум утриманого податку;

– надає платнику податку Довідку про визначення інвестиційного прибутку платника податку на доходи фізичних осіб за формою, встановленою у додатку до Методики (одразу після виконання зобов'язань за договором, за результатами здійснення поточної грошової виплати або до кінця січня наступного за звітним року).

Спільним моментом при здійсненні функцій управителя цінними паперами та під час брокерського обслуговування є обов'язок торговця як податкового агента відповідно до положень Методики розраховувати, утримувати та перераховувати до бюджету податок до кінця січня року, що настає за звітним, навіть тоді, коли за результатами звітного податкового року поточна виплата

коштів за договором не здійснювалась (не нараховувалась) (п. 2.17–2.20 Методики).

Такий підхід суперечить багатьом нормам Кодексу, якими визначено, що податок сплачується до бюджету за рахунок нарахованого доходу та під час його виплати. Відсутність виплати доходу за наслідками звітного податкового періоду позбавляє торговця доступу до джерела сплати податку, оскільки він не має права самостійно розпоряджатися коштами платника податку без настання необхідних для цього підстав, серед яких: (i) закінчення строку дії договору, (ii) дострокове розірвання договору або (iii) здійснення поточної грошової виплати.

На нашу думку, в усіх інших випадках, не пов'язаних із припиненням договірних відносин та (або) поточною грошовою виплатою, сплата податку за підсумками звітного податкового року має здійснюватися платником податку самостійно за результатами подання річної податкової декларації.

Існують деякі особливості оподаткування окремих операцій з цінними паперами ІСІ.

1) *Операції з обміну цінних паперів ІСІ на інші цінні папери.*

Операція з обміну цінних паперів ІСІ на інші цінні папери прирівнюється до продажу цінних паперів ІСІ.

При обміні окремого пакета цінних паперів ІСІ на інший пакет цінних паперів доходом вважається сума грошової компенсації, отримана платником податку у зв'язку з таким обміном, якщо вартості цих пакетів не рівнозначні (п. 3.1 Методики). Таким чином, торговець цінними паперами виступає в статусі податкового агента щодо кожної зі сторін обмінної операції. При цьому зобов'язання зі сплати податку виникають у податкового агента лише щодо особи, яка отримала грошову компенсацію як відшкодування частини вартості пакету цінних паперів ІСІ, за умови, що сума такої компенсації була сплачена безпосередньо

з каси торговця або шляхом переказу на рахунок платника податку.

Витрати на придбання інвестиційного активу охоплюють документально підтверджені первинними документами суми компенсації вартості інвестиційного активу, в тому числі витрати, понесені шляхом обміну на інший інвестиційний актив, та інші витрати з урахуванням норм Методики (п. 2.13).

Таким чином, обмінна операція призводить до виникнення податкових зобов'язань у платника податку лише у разі здійснення нееквівалентного обміну цінних паперів та отримання ним грошової компенсації як відшкодування частини вартості цінних паперів ІСІ. Водночас, під час подальшого продажу, отриманих в результаті обмінної операції цінних паперів, сторони враховують у складі витрат усі понесені ними документально підтверджені витрати на здійснення обмінної операції, включаючи вартість цінних паперів, які були використані в такій операції.

Окремим випадком обмінної операції є операція з конвертації цінних паперів ІСІ, яка за певних умов звільнена від оподаткування. Так, до складу доходу платника податку не включаються доходи від операцій з конвертації цінних паперів ІСІ у разі, якщо їх обмін здійснюється за звичайними цінами або за вартістю чистих активів у розрахунку на один цінний папір, які не призводять до відчуження інвестицій та проводяться з цінними паперами ІСІ, що перебувають в управлінні однієї КУА.

2) *Операції з викупу цінних паперів ІСІ їх емітентом (КУА або КІФом).*

Одним із найбільш конфліктних на ринку спільного інвестування є оподаткування операцій з викупу цінних паперів їх емітентом. Суть конфлікту полягає в тому, що, на думку органів ДПС, емітент цінних паперів ІСІ під час їх викупу повинен нести обов'язки податкового агента, а саме, нараховувати,

утримувати та сплачувати податок з отриманого учасником ІСІ інвестиційного прибутку. Підстава – будь-яка юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ), самозайнята особа, представництво нерезидента – юридичної особи, які незалежно від організаційно-правового статусу та способу оподаткування іншими податками та/або форми нарахування (виплати, надання) доходу (у грошовій або негрошовій формі), є податковим агентом щодо податку на доходи фізичних осіб і зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати податок.

З цією аргументацією можна було б погодитись, якби не спеціальна норма Кодексу, визначена статтею 18 “Податкові агенти”, у якій “податковим агентом визнається особа, на яку Кодексом покладається обов'язок з обчислення, утримання з доходів, що нараховуються (виплачуються, надаються) платнику, та перерахування податків до відповідного бюджету від імені та за рахунок коштів платника податків”. Однак згідно з п. 170.2 ст. 170 “Оподаткування інвестиційного прибутку” такий обов'язок покладається Кодексом виключно на торговця цінними паперами. Тому оподаткування інвестиційного прибутку під час викупу цінних паперів ІСІ здійснюється у такому порядку.

У разі, коли виплата доходу платнику податку за цінними паперами ІСІ відбувається:

– з каси торговця – сплата податку здійснюється таким торговцем протягом банківського дня, що настає за днем нарахування (виплати) доходу;

– шляхом переказу коштів торговцем на рахунок продавця цінних паперів ІСІ – сплата податку здійснюється торговцем одночасно з виплатою доходу за єдиним платіжним документом;

– з каси емітента цінних паперів ІСІ (КУА або КІФу) – сплата податку здійснюється платником податку самостійно під

час декларування доходів за наслідками звітного податкового року;

– шляхом переказу емітентом цінних паперів ІСІ коштів на рахунок продавця цінних паперів ІСІ – сплата податку здійснюється платником податку самостійно.

У двох останніх випадках платник податку зобов'язаний самостійно включити суму таких доходів до загального річного оподаткованого доходу та подати річну декларацію з цього податку.

3) *Операції з продажу цінних паперів ІСІ, що здійснюються за участі двох торговців (на боці продавця та на боці покупця).*

Ця операція є однією із найскладніших для розуміння і визначення статусу податкового агента та суб'єкта, що несе обов'язок зі сплати податку, оскільки в ній беруть участь два торговці, має місце складний ланцюг договірних відносин з чотирма ланками: “продавець – торговець з боку продавця – торговець з боку покупця – покупець”, а система розрахунків за цінними паперами може здійснюватися принаймні за шістьма різними схемами.

При цьому можливі наступні варіанти виплати доходу:

1) шляхом переказу коштів покупцем безпосередньо на рахунок продавця – сплата податку здійснюється платником податку самостійно під час декларування доходів за наслідками звітного податкового року (покупець не має статусу податкового агента згідно з пп. 170.2.9 п. 170.2 ст. 170 Кодексу, оскільки він не є професійним торговцем);

2) з каси покупця – сплата податку здійснюється платником податку самостійно під час декларування доходів за наслідками звітного податкового року (покупець не має статусу податкового агента);

3) шляхом переказу коштів торговцем – представником покупця на рахунок продавця цінних паперів ІСІ – сплата податку здійснюється платником податку самостійно

но під час декларування доходів за наслідками звітного податкового року (такий торговець не має статусу податкового агента згідно з абзацом одинадцятим п. 1.3 Методики, оскільки у нього відсутній договір з платником податку, а за договором купівлі-продажу цінних паперів, укладеним між двома торговцями, платник податку є лише бенефіціаром – вигодонабувачем);

4) з каси торговця – представника покупця – сплата податку здійснюється платником самостійно під час декларування доходів за наслідками звітного податкового року (торговець не має статусу податкового агента);

5) шляхом переказу коштів торговцем-представником продавця на рахунок продавця цінних паперів ІСІ – сплата податку здійснюється торговцем під час виплати оподаткованого доходу єдиним платіжним документом (торговець – податковий агент);

6) з каси торговця – представника продавця – сплата податку здійснюється торговцем протягом банківського дня, що настає за днем нарахування (виплати) доходу (торговець – податковий агент).

Таким чином, із двох торговців, які вбудовані у “договірний ланцюжок”, що з’єднує продавця та покупця цінних паперів ІСІ, лише один має статус податкового агента – це представник продавця, з яким в останнього існують договірні відносини. Інший торговець, який діє на боці покупця, податковим агентом жодної із сторін не виступає: щодо покупця – тому що відсутня виплата доходу на користь такої особи, щодо продавця – оскільки з останнім відсутні договірні відносини. Що стосується зобов’язань торговця – податкового агента зі сплати податку, то вони виникають лише у разі наявності джерела для такої сплати, а саме: отримання коштів на свій рахунок у вигляді компенсації вартості проданих цінних паперів ІСІ, що надійшли від покупця таких цінних паперів або від торговця, що діяв в

інтересах покупця. В усіх інших випадках сплата податку віднесена до обов’язків самого платника податку.

Як показало проведене дослідження функцій торговця як податкового агента щодо податку на доходи фізичних осіб, отриманих від операцій з цінними паперами ІСІ, на такі доходи поширюється загальний порядок оподаткування в частині інвестиційного прибутку, за винятком: (i) застосування спеціальної ставки податку 5 відсотків бази оподаткування щодо доходу, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного інвестування, на розміщені активи відповідно до закону та (ii) бази оподаткування, щодо якої застосовується така ставка, яка визначається без зменшення суми інвестиційного прибутку на суму витрат, понесених у зв’язку з купівлею та продажем таких цінних паперів.

Багаточисленні спірні моменти, пов’язаних з виконанням торговцем функцій податкового агента, спричинили подання до Верховної Ради України проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо усунення розбіжностей між окремими нормами Податкового кодексу України) № 10300 від 04.04.2012, яким пропонується зробити статус торговця як податкового агента добровільним. Натомість, пропонується зберегти за торговцем обов’язок “щодо подання податковим органам інформації про виплачені доходи” в порядку, установленому для податкового агента [7, пп. “а” та “б” п. 57 законопроекту].

Інакше кажучи, звільнення торговця від обов’язку утримання та сплати податку компенсується закріпленням за ним частини функцій із ведення податкового обліку доходів, отриманих платником податку, та інформуванням податкових органів про суми таких доходів.

На нашу думку, зроблено правильний крок у напрямку “деконфліктизації” адміні-

стрування податку на доходи фізичних осіб на ринку цінних паперів. Хоча в нових умовах було б доцільним також залишити за торговцем функцію розрахунку інвестиційного прибутку (збитку), отриманого платником податку від операцій з інвестиційними активами за результатами звітного податкового року.

Це мало б забезпечити можливість:

а) для податкових органів – отримання від торговців офіційної довідки про суми інвестиційного прибутку (збитку), який підлягає включенню до розрахунку загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами окремого платника податку за підсумками року;

б) для платника податку – отримання від торговців документального підтвердження сум одержаних доходів і понесених витрат за операціями з інвестиційними активами та звільнення від необхідності визначення інвестиційного прибутку (збитку) за кожною такою операцією під час декларування доходів за результатами звітного податкового року;

в) для торговця – надання своїм клієнтам додаткової послуги, спрямованої на спрощення їх відносин з податковими органами під час декларування доходів за підсумками року та забезпечення захисту майнових інтересів учасників ринку цінних паперів

Узагальнення та систематизація підходів до оподаткування окремих операцій платника податку – учасника ІСІ з цінними паперами ІСІ, які здійснюються за участю торговця, дають змогу зробити наступні висновки:

1. Торговець цінними паперами набуває статусу податкового агента лише за одночасного дотримання двох умов: (i) наявності договору з платником податку, згідно з яким відбувається перехід права власності на цінні папери ІСІ, належні такому платнику; (ii) здійснення грошової виплати (доходу) платнику податку безпосередньо торговцем або

іншою особою як компенсація вартості таких цінних паперів платнику податку.

2. Згідно з Податковим кодексом України податковим агентом платника податку – учасника ІСІ за операціями з інвестиційними активами не може бути жодна інша юридична або фізична особа, крім професійного торговця цінними паперами, зокрема покупець цінних паперів ІСІ, компанія з управління активами, корпоративний інвестиційний фонд тощо.

3. Ставка податку 5 відсотків бази оподаткування застосовується щодо доходу, нарахованого як дохід, який виплачується емітентом цінних паперів ІСІ (КУА або КІФом), незалежно від того, яким чином здійснюється виплата такого доходу: безпосередньо емітентом цінних паперів ІСІ чи через торговця цінними паперами – повіреного, з яким емітентом укладено договір про розміщення та (або) викуп цінних паперів ІСІ.

4. Торговець цінними паперами як податковий агент за Податковим кодексом України не несе обов'язку щодо визначення загального фінансового результату операцій платника податку з інвестиційними активами – це обов'язок платника податку: податковий агент лише здійснює розрахунок інвестиційного прибутку, отриманого платником податку у звітному податковому році, який визначається як позитивна різниця між доходом, отриманого платником податку від продажу кожного окремого інвестиційного активу, та його вартістю, що визначається із суми витрат на придбання такого активу.

5. За “комплексними” договорами про управління цінними паперами та на брокерське обслуговування, які передбачають здійснення численних операцій із цінними паперами у межах одного цивільно-правового договору, торговець як податковий агент нараховує, утримує та сплачує до бюджету податок з інвестиційного прибутку за ставкою 15 (17) відсотків від імені та за

рахунок платника податку у разі: здійснення поточної грошової виплати; дострокового розірвання договору про управління/на брокерське обслуговування; закінчення строку дії договору про управління/на брокерське обслуговування.

6. У разі відсутності поточної грошової виплати за результатами звітного податкового року за будь-яким договором, дія якого поширюється на наступний за звітним податковий рік, торговець лише здійснює розрахунок інвестиційного прибутку, отриманого платником податку у такому році, та суми податку з такого прибутку, що підлягає сплаті до бюджету, з урахуванням утриманих і сплачених сум податку протягом року, тоді як обов'язок сплати податку за підсумками року покладається на платника податку.

Дотримання вищевикладених підходів (трактовок) щодо оподаткування операцій із цінними паперами ІСІ у практиці застосування Методики як учасниками ринку, так і податковими органами, а також приведення окремих положень Методики відповідно до норм Податкового кодексу України сприятиме утвердженню безконфліктних відносин на фондовому ринку, стимулюватиме збільшення кількості й обсягів операцій із цінними паперами та доходів від них, а відтак і зростання податкових надходжень до бюджету.

Література

1. Закон України від 07.07.2011 № 3609-VI (3609-17) "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3609-17>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Методика визначення інвестиційного прибутку професійним торговцем при виконанні функцій податкового агента, затверджена наказом Міністерства фінансів України 22.11.2011 № 1484, рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку 22.11.2011 № 1689 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 24 січня 2012 р. за № 100/20413 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0100-12>
4. Порядок застосування підпункту 9.6.9 пункту 9.6 статті 9 Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб", затверджений наказом Державної податкової адміністрації України 29.10.2003 № 518 та зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2003 р. за № 1024/8345 (втратив чинність 06.04.2012, підстава z0429-12) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1024-03>
5. Коментар до Податкового кодексу України // ч. II, пункт 170.2 статті 170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://freelaw.com.ua/html.php?&id=taxlaw2&p=170>
6. Закон від 15.03.2001 № 2299-III "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2299-14/print1330785923687124>
7. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо усунення розбіжностей між окремими нормами Податкового кодексу України) № 10300 від 04.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=43023